

УДК 159.9:013.77

<https://doi.org/10.26661/2310-4368-2019-2-16-06>

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ: СУТНІСТЬ, ЗМІСТ І СПОСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ

Т.В. Гура

кандидат педагогічних наук, професор, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2323-3440>
tatyana-gura@ukr.net

В.Є. Михайличенко

кандидат філософських наук, професор, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7390-5319>
valentina_be@ukr.net

Гура Т.В., Михайличенко В.Є. Психологічна готовність: сутність, зміст і способи активізації. У статті проаналізовано сутність, зміст психологічної готовності майбутніх фахівців і необхідність її формування під час навчання у вузі. Особлива увага приділена психологічній готовності як стану та стійкій характеристиці особистості, що проявляється і формується в процесі діяльності і є складником особистості. Автори підкреслюють, що психологічна готовність активізує пізнавальні процеси, ціннісно-мотиваційне ставлення до майбутньої професійної діяльності, процес самоусвідомлення і особистісний потенціал майбутніх фахівців, сприяє узгодженню завдань з досвідом, майстерністю, вольовими та іншими якостями особистості, забезпечує можливість ефективної взаємодії з іншими людьми. В статті розглянуто структуру і фізіологічний механізм функціонування психологічної готовності. В статті запропоновані способи активізації особистісного потенціалу майбутніх фахівців, який розкривається та розвивається в процесі навчання у вузі. Однак, в технічних вузах України в останні роки вивчення дисципліни психологічної спрямованості вкрай обмежене, що негативно впливає на процес навчання і його результати.

Ключові слова: психологічна готовність, активізація, особистісний потенціал, технічний університет, фахівець, заклад вищої освіти.

Hura, T.V., Mykhaylychenko, V.E. Psychological readiness: the essence, content, and ways to activate it. The article contains the analysis of the essence and content of psychological readiness in future specialists and the need in forming it in the course of training at a higher education establishment. There has been performed the analysis of the definitions of “readiness for professional activity”, and “psychological readiness”. Special attention is paid to psychological readiness as a personality’s state and persistent characteristic that is manifested and formed in the course of an activity and is a personality’s component. The authors stress that psychological readiness activates cognitive processes, value-motivational attitude to future professional activity, the process of self-realizing and personality potential in future specialists, it enhances concordance of tasks with experience, skillfulness, volitional, and other personality traits, ensures a possibility of efficient interaction with other people. The authors explain psychophysiological peculiarities of psychological readiness mechanism. The structure and physiological mechanism of psychological readiness are also viewed in the article in great detail, as well as the influence of psychological readiness on a student’s psyche. There are offered means to activate future specialists’ personality potential that discloses itself and evolves within the process of studying at a higher education establishment. It is accentuated in the article that in Ukrainian technical higher education establishments the studies of psychological sciences have got very curtailed in recent years, which affects the process of study and its results. It has been proved that psychological readiness, insufficiently formed in the course of study at a higher education establishment, influences further personality development later on, especially specialists’ success in professional activity.

Key words: psychological readiness, activation, personality potential, technical university, specialist, higher education establishment, professional activity.

Постановка проблеми. Головним завданням закладів вищої освіти (ЗВО) є освіта майбутніх фахівців і, перш за все, їх професійна підготовка. Вона передбачає озброєння студентів вузів загальнонауковими і загальнотехнічними знаннями про зміст і специфіку професійної діяльності,

придбання самостійного досвіду, що досягається при виконанні діяльності, максимально наближеної за змістом, темпом, зовнішніми умовами до реальних. Це вимагає моделювання майбутньої діяльності в процесі навчання, встановлення зв'язку між окремими її елементами в їх динаміці та представлення своїх дій для її здійснення, що допомагає студентам визначити найближчі і наступні цілі своєї діяльності, реально оцінити свої можливості, виробити оптимальні варіанти поведінки. Цьому сприяє психологічна готовність до виконуваної роботи, яка активізує пізнавальні процеси, ціннісно-мотиваційне ставлення до неї, процес самоусвідомлення та особистісний потенціал майбутніх фахівців, приводить у відповідність до вимог завдання їхній досвід, майстерність, волю та інші якості, забезпечує можливість ефективної взаємодії з іншими людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням загальної проблеми готовності до діяльності вчені почали займатися у другій половині ХХ століття у зв'язку з активізацією професійної підготовки до різних її видів. Різні трактування психологічної готовності обумовлені як специфікою структури досліджуваної діяльності, так і розбіжністю теоретичних підходів до її вивчення. Серед них можна виділити функціональний, особистісний, особистісно-діяльнісний, інтегрування, компетентнісний, якому останнім часом надається особливе значення.

Психологічна готовність як стан і як стійка характеристика особистості проявляється і формується в процесі діяльності і є її складовою частиною. Особливості діяльності визначаються змістом її предметного контексту (цілі, на які вона спрямована, засоби, за допомогою яких відбувається її здійснення, результати) і соціальним контекстом.

У роботах класиків діяльнісного підходу (О. Леонтьєва, С. Рубінштейна) прийнято розглядати готовність, як сукупність тих здібностей, якостей та властивостей особистості, що є необхідними для здійснення діяльності, де вона виявляється і формується як стан і як стійка характеристика. В. Сластьонін інтерпретує готовність до діяльності як цілісне утворення, ядром якого виступають морально-психологічний, змістово-інформаційний і операційно-діяльнісний компоненти готовності, які є одночасно й визначаючими показниками професійно-особистісного розвитку студента та фахівця [11]. А. Маркова більше уваги приділяє психологічній готовності особистості і розуміє її як «психічний стан, передстартову активізацію людини, що включає усвідомлення людиною своїх цілей, оцінку наявних умов, визначення найбільш ймовірних способів дії; прогнозування мотиваційних, волевих, інтелектуальних зусиль, ймовірності досягнення результату, мобілізацію сил, самонавіювання в досягненні цілей» [6].

М. Дьяченко та Л. Кандибович характеризують поняття «психологічна готовність» як психологічний настрій на виконання діяльності. На думку авторів «готовність до того чи іншого виду діяльності - це цілеспрямований прояв особистості, що включає її цінності, переконання, мотиви, почуття, знання, навички, вміння, установки, професійно важливі якості, налаштованість на її успішне виконання [3, с. 3]. Стан психологічної готовності до діяльності автори розуміють як «складний, цілеспрямований прояв особистості, що має динамічну структуру, між компонентами якої існують функціональні залежності» [3, с. 50-51]. Динамічну структуру стану психологічної готовності до діяльності складають на їх думку такі взаємопов'язані елементи:

- 1) усвідомлення своїх потреб, вимог суспільства, колективу або поставленого завдання іншими людьми;
- 2) усвідомлення цілей, вирішення яких веде до задоволення потреб або виконання поставленого завдання;
- 3) осмислення і оцінка умов, в яких будуть проходити майбутні дії, актуалізація досвіду, пов'язаного з минулим у вирішенні завдань та виконанням вимог подібного роду;
- 4) визначення на основі досвіду і оцінки майбутніх умов діяльності найбільш ймовірних і допоміжних способів вирішення завдань або виконання вимог;
- 5) прогнозування прояву своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та волевих процесів, оцінку співвідношення своїх можливостей, рівня домагань і необхідності досягнення певного результату;
- 6) мобілізація сил у відповідності з умовами та завданням, самонавіювання в досягненні мети [3, с. 18].

Пізніше вони більш конкретно визначили поняття «психологічна готовність» як «важливе професійне утворення, що включає адекватні вимогам професії риси характеру й темпераменту; набір

необхідних для здійснення професійної діяльності здібностей та знань, умінь і навичок; стійку систему мотивів й нахилностей; професійно важливі психофізіологічні особливості» [5, с.52].

Мета статті. Головна мета статті полягає у вивченні механізму функціонування психологічної готовності і способів її активізації в процесі навчання у ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Канадські дослідники Л. Арнольд, Д. Бок, М.С. Найер, що займаються вивченням якості підготовки майбутніх професіоналів, визначають готовність до професійної діяльності як сукупність знань, навичок та функцій, що забезпечують ефективність особистості в обраній сфері діяльності [4, с. 41-42]. При цьому дослідники наголошують на тому, що рівень готовності можна виміряти тільки через експертні оцінки, що даються професіоналові його однокурсниками, викладачами, колегами та клієнтами. Лише всебічна оцінка якості професійної діяльності може бути свідченням рівня готовності до професійної діяльності. Також дослідники зазначають, що основу професійної готовності складає професійна компетентність особистості. Тож, ми можемо констатувати, що поняття готовності в канадській психологічній школі цілковито ґрунтується на оцінці якості професійної діяльності як єдиного об'єктивного показника готовності. В північноамериканській психології поширене поняття “готовність трудових ресурсів” (workforce readiness). Це поняття активно досліджується і вивчається педагогами та психологами, що спеціалізуються на питаннях професійного розвитку та становлення. Готовність до праці досліджується на прикладі випускників вищої школи та коледжу. Як правило, під готовністю трудових ресурсів американські вчені розуміють стан оволодіння мистецтвом обраної професії, що обумовлюється володінням необхідними знаннями та компетенціями (навичками) [13, с. 28].

Психологічна готовність - це виявлення суті властивостей і стану особистості. Готовність - це не тільки властивість чи ознака окремої особистості, це концентрований показник діяльності суті особи, міра її професійної здібності. Психологічна готовність включає в себе, з однієї сторони, запас професійних знань, умінь і навичок; з іншої - риси особистості: переконання, педагогічні здібності, інтереси, професійну пам'ять, мислення, увагу, педагогічну спрямованість думки, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, що забезпечать успішне виконання професійних функцій. Ядро готовності становлять психічні процеси і властивості. Вони є фундаментом якостей особистості.[9].

Механізм психологічної готовності представляє функціональну систему, яка на основі випереджувачого збудження забезпечує настроювання організму і подальшу доцільну поведінку відповідно до умов і поставлених завдань. Для розуміння фізіологічного механізму психологічної готовності і її функціонування в діяльності важливе значення мають положення І. П. Павлова про оптимальні ділянки збудження і А. А. Ухтомського про домінанту. «Домінанта є тимчасово панівною рефлекторною системою, яка спрямовує роботу нервових центрів в даний момент ...» [12]. Вона об'єднує весь організм в єдине ціле, забезпечує активне вибіркоче пристосування до зовнішніх умов і, отже, збереження психологічної готовності. Домінанта захищає організм і готовність від непотрібних подразнень в даний момент, перетворює в значимі ті з них, які сприяють досягненню мети [12]. Домінантний осередок збудження характеризується, згідно А. А. Ухтомському, підвищеною збудливістю, стійкістю збудження, інерцією, тобто здатністю до тривалого утримання збудження після закінчення стимулу [12]. Тут легше утворюються нові тимчасові зв'язки і поживляються вже наявні.

Динамічний стереотип як складна система тимчасових зв'язків, сформована в певних умовах діяльності під впливом всієї сукупності впливів, включаючи й словесні, може функціонувати і при відсутності подразників, що його утворили. Це пояснює можливість перенесення умінь, навичок, якостей, сформованих в одних умовах, в інші, нові. При цьому, чим більше будуть наближені умови навчання до реальних (фактично за допомогою пояснень і наочності), тим краще нервова система пристосовується до перенесення специфічних для неї навантажень і тим легше буде адаптація фахівця до умов своєї майбутньої професійної діяльності [10]. І. П. Павлов стверджує, що в процесі відповідно організованої підготовки у того, хто навчається відбувається утворення систем тимчасових зв'язків і функціональні перебудови, необхідні йому для майбутньої діяльності. В цьому випадку програми поведінки і динамічні стереотипи, сформовані в умовах закладу вищої освіти, не будуть з початком практичної діяльності майбутнього фахівця піддаватися зламу і різким змінам поведінки. Відповідна організація умов навчання буде вести до розвитку пластичності нервової

системи, гнучкій взаємодії першої та другої сигнальних систем, правильному співвідношенню в проявах кори великих півкуль і підкіркових областей великого мозку, що буде обумовлювати можливість швидкої адаптації майбутнього фахівця до умов трудової діяльності. Все це активізує пізнавальні процеси, мотиви поведінки майбутніх фахівців, їх особистісний потенціал, створює індивідуальні та колективні установки на вмилі та організовані дії [8].

Завдання викладача полягає в тому, щоб сформувати внутрішній світ студента і, таким чином, впливати на його особистісний потенціал. Відомо, що навчально-пізнавальна діяльність є основним способом оволодіння знаннями. Одночасно студент набуває й життєвий досвід, оволодіває вміннями та навичками, в ньому розвиваються психічні процеси, розкривається та розвивається його потенціал, формуються інтелектуальні, особистісні, емоційно-вольові якості й здібності. При цьому, знання є умовою мислення студента й основою його розвитку. Так, П. Блонській вказував, що розумна діяльність може здійснюватися тільки на основі знань та досвіду. Однак, вивчення майбутніми фахівцями безлічі навчальних дисциплін не гарантує оволодіння ними цілісною професійною діяльністю. Щоб стати ефективним, випускнику вузу потрібно пройти тривалу адаптацію як професійно-предметну, так і соціальну. При цьому йому треба зробити у своїй свідомості перехід від інформації до думки, а від неї – до дії та вчинку. Тільки в цьому випадку інформація стає осмисленим знанням. Інакше кажучи, щоб досягти стану готовності до професійної діяльності, інформація з самого початку повинна засвоюватися студентом в контексті його практичної діяльності й поведінки. Тому для підготовки успішного професіонала велике значення має як накопичення знань, так і оволодіння інтелектуальними прийомами, за допомогою яких відбувається засвоєння знань та оперування ними, що супроводжується засвоєнням способу діяльності та наявністю умінь й навичок її виконання. Отримання знань і умінь їх практично використовувати – необхідна умова педагогічної взаємодії педагога і студента, тому слід приділяти значну увагу процесу навчання у ЗВО.

Успішна професійна діяльність залежить від наявності і формування якостей особистості, необхідних для її виконання, а також стимулює потребу в їх виявленні, розвитку і вдосконаленні. Перед системою освіти повинна бути поставлена мета формування особистості на основі наявного потенціалу, професійних задатків, знання закономірностей її індивідуального внутрішнього розвитку, пошуку, виявлення і створення умов для розвитку особистісних якостей, в тому числі і професійно значущих.

Активізація особистісного потенціалу майбутніх фахівців під час навчання у ЗВО найбільш успішно здійснюється в процесі навчально-пізнавальної діяльності, оскільки вона є ключовою у формуванні їх внутрішнього світу і сприяє розвитку духовних і моральних якостей особистості, що дозволяє вибудовувати свою діяльність відповідно до загальноприйнятих цінностей і традицій. В цей час студенти мали можливість отримувати соціально значущий особистісний досвід як синтез знань, способів діяльності і мислення, культурних норм, життєвих смислів, соціальних установок і норм поведінки.

Для цього слід використовувати як традиційні методи навчання, так і сучасні інноваційні технології. Так, під час проблемної лекції або семінару-дискусії за допомогою методу проєктів намічаються контексти майбутньої професійної діяльності: моделюються дії фахівців. У діловій грі, що є однією з форм аудиторних занять, відбувається відтворення за допомогою імітаційної та ігрової моделей предметного, соціального і психологічного змісту професійної праці. Студенти моделюють вже реальну професійну діяльність, у якій раніше отримані знання виступають орієнтовною основою, здійснюють аналіз проблемних ситуацій за допомогою кейс-методу, відтворюють відносини людей в конкретних виробничих ситуаціях, освоюють технології самоменеджменту. Це допомагає майбутнім фахівцям визначити найближчі і наступні цілі своєї діяльності, реально оцінити можливі труднощі, виробити оптимальні варіанти поведінки, спланувати свої дії. Перевірка і зміцнення психологічної готовності досягається при виконанні змодельованої діяльності, максимально наближеною за змістом, темпом, зовнішніми умовами до реальних. Тренінги, проведення виховних заходів активізують пізнавальні процеси, мотиви поведінки фахівців, приводять у відповідність з вимогами завдання їхній досвід, майстерність, вольові та інші якості, створюють індивідуальні та колективні установки на вмилі та організовані дії. Велику роль при цьому відіграє постановка і усвідомлення мети (складності, наявності засобів досягнення, облік власних можливостей), що збільшує ймовірність досягнення бажаного результату, підсилює мотивацію студентів та їх активність. Студенти, опанувавши

стратегією і тактикою постановки цілей та їх досягнувши, відчують стан задоволеності від отриманого результату. Психологи стверджують, що ступінь задоволення, отриманий при досягненні поставленої мети, впливає на поведінку людини в подібних обставинах, у майбутньому. Завдяки постановці конкретних цілей студент може краще організувати свою діяльність і планувати роботу, пов'язану з оволодінням майбутньою професією, визначати зміст спільної діяльності з викладачем. Це підвищить активність студентів і мобілізує їх на досягнення бажаного результату. Педагог повинен організувати навчально-виховний процес так, щоб, задовольняючи природні потреби студентів у пізнанні навколишнього світу, спілкуванні та самореалізації, можна було забезпечити отримання ними позитивних емоцій. Переживання радості, успіху – стани, які супроводжуються відчуттям самодостатності, психологічної комфортності, емоційної стабільності. Цілеспрямовано створюючи сприятливі для цього ситуації, заклад вищої освіти закладає фундамент етичної і духовної стійкості особистості, здатної протидіяти життєвим негараздам. Для цього треба створювати такі педагогічні умови, які дадуть можливість студентам отримати заряд позитивних емоцій, формувати у них переконання в тому, що вони розв'яжуть успішно поставлене завдання, оволодіють необмеженими можливостями для особистісного зростання. У відповідності зі своїми цілями, завданнями і можливостями студент вибудовує свою поведінку і змінює її шляхом саморегулювання своєї діяльності. Тому для успішного виконання завдання необхідний постійний контроль над собою, свідоме самоврядування, одним з невід'ємних компонентів якого є самоконтроль. Самоврядування – це свідомо зміна свого стану, підтримання та посилення активності, регулювання своїх дій для досягнення бажаної мети, що сприяє найбільш ефективному використанню всіх сил особистості. Самоврядування передбачає контроль своїх думок, уявлень, емоцій і завдяки цьому відбувається перетворення негативних переживань в стеничні, блокування або обмеження сприйняття стресогенних факторів.

Велику роль при цьому відіграє процес аналізу результатів самооцінки. На думку А. Бандури, «реакції самооцінки набувають і зберігають критерії заохочення і покарання в залежності від реальних наслідків. За інших рівних умов позитивна самооцінка поведінки призводить до заохочуючого типу реагування, а негативна оцінка – до покарання. Люди зазвичай задоволені собою, якщо відчувають гордість від своїх успіхів, але не задоволені собою, коли щось засуджують в собі» [1, с. 133]. Недостатній рівень почуття власної ефективності для досягнення необхідного поведінки може сприяти зниженню активності суб'єкта.

Представники соціально-когнітивної теорії вважають, що навічання відбувається тільки тоді, коли включаються детермінанти регуляції індивідуальної поведінки в формі двох видів підкріплень – "непрямого підкріплення" або зовнішнього і "самопідкріплення". Непряме підкріплення передбачає облік спостережуваних наслідків поведінки моделі і підкріплень: якщо поведінка обраної моделі нагороджується, а не карається, то її доцільно імітувати. А. Бандура, визнаючи важливість зовнішнього підкріплення, не розглядає його як єдиний спосіб зміни поведінки людини. Багато наших вчинків регулюються самопідкріпленням. Самопідкріплення має місце щоразу, коли люди встановлюють для себе планку досягнень і заохочують або карають себе за її досягнення, перевищення чи невдачу. Самопідкріплення включає в себе самопереконавання або самонавіювання, самоодобрення або самозаохочення, самоосудження або самопокарання, самонаказ або самопримус. Посиленню бажання людини спостерігати, зберігати і вибудовувати модельовану поведінку сприяє передбачення підкріплення чи покарання. Таким чином, людина – в значній мірі саморегулююча система. Вона наділена фізіологічними і психологічними механізмами пристосування до мінливих умов життя і діяльності, управлінням собою, мобілізацією сил і досвіду, зміною напрямку і змісту своєї активності. При виконанні завдання у фахівців виникає необхідність в самоорганізації сприйняття, уваги, пам'яті, уяви, мислення, в активізації досвіду і наявних навичок. Це досягається відтворенням і додатковим обмірковуванням завдання, постановкою і формуванням питань, аналізом перебігом роботи, поданням способів досягнення мети. Тому для успішного виконання завдання необхідна активізація психологічної готовності майбутніх фахівців.

Таким чином, всі різноманітні функції майбутнього фахівця неможливо здійснити, не володіючи достатніми знаннями в області психології і досвідом їх застосування у практичній діяльності. Завдяки психологічній підготовці він зможе ефективно використовувати ці знання в цілях вдосконалення самого себе і самопрограмування на успіх. Самовдосконалення особистості значною

мірою пов'язане зі вдосконаленням психіки. Потреба в самовдосконаленні виникає в освітній діяльності, коли досягнутий певний рівень свідомості і самопізнання, вироблена здатність до самоаналізу і самооцінки, коли усвідомлюється необхідність відповідності особистих якостей поставленої перед собою мети і досягнення бажаного результату. Цей процес є ефективним в тому випадку, коли спонукає студента працювати над собою самостійно і займатися самоосвітою і самовихованням. При цьому самопрограмування є початковим етапом самовдосконалення та його основним методом. Яку б мету не визначала перед собою людина, успіх в її досягненні, головним чином, залежить від того, наскільки ефективно сконструйована програма підтримується особистісними якостями і переконаннями, в якій мірі враховується вплив зовнішнього середовища.

Висновки. Психолого-педагогічний підхід в навчанні цінний тим, що розкриває механізм саморозвитку особистості, що включає такі процеси як самопізнання, самооцінка, самовизначення, саморозвиток, самоконтроль, самоврядування, самовдосконалення, а також процес самореалізації. Для цього необхідно глибоке знання своїх індивідуальних особливостей і здібностей, своїх достоїнств і недоліків, яке дає вивчення курсів психологічного спрямування. На жаль в технічних ЗВО України в останні роки скасований обов'язковий курс «Психологія» для всіх студентів, який тривалий час був дисципліною вивчення у майбутніх інженерів, менеджерів, економістів, яких тут готують до професійної діяльності. *Перспективою подальших досліджень* вважаємо аналіз компетентностей нових стандартів для розробки рекомендацій щодо внесення дисциплін психологічного спрямування в оновлені навчальні плани бакалаврів та магістрів інженерних, економічних, технологічних спеціальностей.

Література

1. Бандура Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
2. Дьяченко М. И. Психологическая готовность / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – М.: Наука, 1986. – 176 с.
3. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях. Психологический аспект / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, В. А. Пономаренко. – Минск: Университетское, 1985. – 208 с.
4. Книш А.Є. Поняття готовності до професійної діяльності в роботах вітчизняних та зарубіжних учених / А.Є. Книш // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2015. – № 2. – С. 37-45.
5. Леонтьев А. Н. Проблемы деятельности в психологии. – «Вопросы философии», 1972, № 9, 12.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
7. Михайличенко В. Е. Психология развития личности / В. Е. Михайличенко. – Х.: Стилиздат, 2015. – 387 с.
8. Павлов И. П. Поли. собр. соч., т. 3, кн. 1. М.—Л., 1951, с. 105.
9. Психологічна готовність до професійної діяльності: поняття та суть [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29223/>
10. Русинов В. С. Доминанта. Электрофизиологическое исследование. М., 1969, с. 200.
11. Слостенин В.А. Педагогика:уч. пособие / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов. – М.: Академия, 2002.– 576 с.
12. Ухтомский А. А. Физиологический покой и лабильность как биологический фактор. Собр. соч., т. 2. Л., 1951- с. 206.
13. O'Neil H.F. Workforce Readiness: Competencies and Assessment / H.F. O'Neil – NY: Psychology Press, 2014. – 467 p.

References transliterated

14. Bandura A. Teoriya sotsialnogo naucheniya / A. Bandura. – SPb. : Evraziya, 2000. – 320 s.
15. Dyachenko M. I. Psihologicheskaya gotovnost / M. I. Dyachenko, L. A. Kandyibovich. – M.: Nauka, 1986. – 176 s.
16. Dyachenko M. I. Gotovnost k deyatel'nosti v napryazhennykh r. pokl. Psihologicheskii aspekt / M. I. Dyachenko, L. A. Kandyibovich, V. A. Ponomarenko. – Minsk: Universitetskoe, 1985. – 208 s.
17. Knish A.Ye. Ponyattya gotovnosti do profesijnoy diyalnosti v robotah vitchiznyanih ta zarubizhnykh uchenih /A.Ye. Knish // Teoriya i praktika upravlinnya socialnimi sistemami: filosofiya, psihologiya, pedagogika, sociologiya. – 2015. – № 2. – S.37-45.
18. Leontev A. N. Problemyi deyatel'nosti v psihologii. – «Voprosyi filosofii», 1972, № 9, 12.
19. Markova A. K. Psihologiya professionalizma / A. K. Markova. – M.: Mezhdunarodnyiy gumanitarniy fond «Znanie», 1996. – 312 s.
20. Mihaylichenko V. E. Psihologiya razvitiya lichnosti / V.E.Mihaylichenko.– H.: Stilizdat, 2015.– 387 s.
21. Pavlov I. P. Poli. sobr. soch., t. 3, kn. 1. M.—L., 1951, s. 105.
22. Psihologichna gotovnist do profesijnoy diyalnosti: ponyattya ta sut [Elektronnij resurs].- Rezhim dostupu: <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29223/> - Nazva z ekranu
23. Rusinov V. S. Dominanta. Elektrofiziolozhicheskoe issledovanie. M., 1969, s. 200.
24. Slastenin V.A. Pedagogika:uch. posobie / V.A. Slastenin, I.F. Isaev, E.N. Shiyonov. – M.: Akademiya, 2002.– 576 s.
25. Uhtomskiy A. A. Fiziologicheskii pokoy i labilnost kak biologicheskii faktor. Sobr. soch., t. 2. L., 1951- s. 206.
26. O'Neil H.F. Workforce Readiness: Competencies and Assessment / H.F. O'Neil – NY: Psychology Press, 2014. – 467 p.